

فصل هفتم

۱-۷- مقدمه

۱-۷- پیشینه ارگ بم

۲-۷- اثر زلزله بر ارگ تاریخی بم

۷-۱- مقدمه

منطقه بم، منطقه ای باستانی با آثار تاریخی گوناگون از جمله ارگ بم و یک آب انبار قدیمی بوده که در این بخش از گزارش با توجه به اهمیت بسیار زیاد ارگ تاریخی بم به آسیب های وارده بر این مجموعه پرداخته می شود.

۷-۲- پیشینه ارگ بم

ارگ بم بزرگترین بنای خشتی جهان با مساحت ۲۰ هکتار بود، که تا حدود ۱۵۰ سال پیش در آن سکونت می شده است [۱-۷]. ارگ بم از دو بخش اصلی حاکم نشین و عامه نشین تشکیل شده و اصلی ترین بخش آن که به کهن دژ موسوم است بر بالای صخره ای آذرین و با اختلاف تراز ۵۰ متری نسبت به سایر بخشها بوده است و آثاری مربوط به دوره اشکانی (۲۵۰ ق.م) در آن شناسایی شده بود [۱-۷]. حصار ارگ بم به طول ۱۸۱۰ متر و به ارتفاع ۱۵ تا ۱۸ متر بوده و ۳۸ برج دیدبانی داشته است. بخش حاکم نشین ارگ متشکل از سه بخش اصطبل، قورخانه و کهن دژ و بخش عامه نشین شامل خانه های مسکونی، بازار اصلی، تکیه، مسجد جامع، مدرسه میرزانعیم، زورخانه، عمارت ملک التجار، کاروانسرا، عمارت اعیانی، حمام عمومی و جهودا بوده است. تعداد خانه های مسکونی بخش عامه نشین ۵۲۸ باب منزل بوده است [۱-۷].

این ارگ دارای هفت محله مشهور بوده که با توجه به کار و پیشه سکنه آن نامگذاری شده بود [۱-۷]. تقریباً بیشتر خانه های عامه نشین ارگ متصل به هم ساخته شده و غالب آنها به یکدیگر راه داشته اند. برخی از خانه های این بخش دارای حمام اختصاصی بوده اند. ساختمانهای بخشی عامه نشین از مصالح محلی و ارزان قیمت با روشهای معمولی اجرا شده بود اما بخش حاکم نشین از مصالح مرغوبتر و با شیوه ساخت منسجم تر بنا شده بود [۱-۷].

در بخش حاکم نشین، خانه حاکم در بلندترین بخش قلعه قرار گرفته است و اصطبل و قورخانه پایین تر از آن قرار گرفته اند. مجموعه حاکم نشین توسط برج و بارو از بخش مردم نشین ارگ جدا می گشته است [۳-۷]. نقشه ارگ تاریخی بم در شکل (۱-۷) نشان داده شده است.

۷-۲-۱- عوامل تخریب ارگ بم پیش از وقوع زلزله

ارگ بم در طول تاریخ دستخوش آسیبهایی شده است که عمده دلایل آن عبارتند از [۱-۷]:

- استفاده از خاک سقفها به عنوان کود برای درختان خرما و مرکبات.
- تخریب غیر مجاز توسط جویندگان غیرمجاز آثار باستانی
- تخریب جهت سرقت آجرها و استفاده از آنها

۷-۲-۲- تعمیر و مرمت‌های انجام شده بر روی ارگ بم

ارگ تاریخی بم یک بار در دوره قاجار مورد بازسازی واقع شده است، پس از اینکه این قلعه خالی از سکنه گردیده نیز در خلال سالهای پس از ۱۳۳۷ در سه مرحله مورد بازسازی واقع شده است. مرمت ارگ بم از سال ۱۳۵۲ رسماً زیر نظر کارشناسان میراث فرهنگی صورت گرفت و مرحله سوم بازسازی این ارگ تاریخی از سال ۱۳۷۲ آغاز گردید [۷-۱].

۷-۳-۳- اثر زلزله بر ارگ تاریخی بم

متأسفانه زمین زلزله ۸۲/۱۰/۵ بم موجب ایجاد آسیب بسیار شدید در ارگ تاریخی بم گردید بطوری که بسیاری از بناهای بخش عامه نشین ارگ دچار تخریب کامل شد شکل (۷-۲) حصار اطراف ارگ و برجهای دیده بانی دچار تخریب شدند پس لرزه ها نیز سبب تخریب بخشهایی از ارگ گردید شکل (۷-۳) و شکل (۷-۴). به بخش حاکم نشین نیز خسارات قابل توجهی وارد آمد. که نمای کلی آن در شکل (۷-۵) ارائه شده است برخی از ساختمانهای ارگ بم پایداری کلی خود را پس از وقوع زلزله حفظ نمودند. این ساختمانها عمدتاً دارای سقفهای قوسی بوده اند شکل (۷-۶) در ساختمانهای خشتی تخریب شده یا آسیب دیده ارگ مدلهای خرابی غالب عبارت بودند از:

- فرو ریزش وانهدام کامل
- جداشدگی دیوار از سقف (راندگی دیوار) با وجود پایداری کلی
- تخریب بخشی از بنا و پایدار ماندن بخشی دیگر

۷-۴-۴- آموخته ها

- ۱- در زمان بازسازی و مرمت ارگ بم که از سال ۱۳۷۲ با هزینه هنگفتی صورت گرفت باید ملاحظات بهسازی لرزه ای تا حد امکان مد نظر قرار می گرفت تا اکنون از شدت خرابی ها کاسته می شد.
- ۲- در ایران آثار باستانی فراوانی وجود دارد که باید ملاحظات لازم برای بهسازی لرزه ای آنها اعمال گردد.
- ۳- مستند سازی و تهیه کروکی ها و نقشه های آثار باستانی که ارزش جهانی دارند از مسائل مهم و ضروری است که نقش مؤثری در بازسازی بناهای تاریخی آسیب دیده در اثر زلزله خواهند داشت.

۷-۵-۵- مراجع

- [۷-۱] توحیدی، محمود؛ "ارگ نامه"؛ مرکز کرمان شناسی؛ چاپ دوم؛ ۱۳۸۱.
- [۷-۲] گزارش فنی مهندسین مشاور آرمانشهر؛ مطالعات طرح جامع شهرستان بم؛ جلد دوم؛ اداره کل مسکن و شهر سازی استان کرمان.

شکل (۲-۷): تخریب وسیع در بناهای بخش عامه نشین

شکل (۳-۷): فرو ریزش حصار ارگ

شکل (۷-۴): فرو ریزش حصار و برج دیدبانی و ادامه آسیب دیدگی بهنگام پس لرزه

شکل (۷-۵): نمای بخش حاکم نشین پس از وقوع زلزله

شکل (۶-۷): پایدار ماندن برخی از بناهای با سقف قوسی